

že plně ovládá domácí literaturu k naší ústavní listině i novější literaturu německou. Litovati je, že opomenul zužitkovati stejnou měrou i rozsáhlou literaturu francouzskou, v níž by byl našel pro svou práci mnoho nových námětů zejména vzhledem k úzké ideové souvislosti naší ústavy s francouzskou.

Je pochopitelno, že při celkovém systému práce byl autor ve všeobecných partiích nucen omeziti se začasto na stručné deskriptivní podání. Některé partie snad by byly přece zasloužily poněkud podrobnějšího zpracování, obzvláště tať o principu poměrného zastoupení, jež se mi zdá co do myšlenkového obsahu kusou. Největší cenu přikládám srovnáním naší ústavy s jednotlivými ústavami poválečnými, jež provedl autor s nevšední svědomitostí a pílí plného uznání hodnou.

Jako nespornou a velkou přednost autorovu je zdůrazniti jeho právnícký smysl, který se projevuje u něho jak v přesné formulaci, tak i v logických úsudcích. Nelze zamlčeti ještě jedno: autor vykládá naše ústavní listinu staví se k ní často kriticky, přes to však bez váhání je ochoten uznati její přednosti; hledá její vzory, nepochybně však poukázati, v čem ústava naše je původní; když ji umísťuje v rámci ústav světových, nenechává ji zapadati. Je viděti, že pracoval na svém tématu s chutí a že se mu skutečně, jak praví o něm v úvodě Spiegel, stalo československé právo ústavní osobním zážitkem. Mtká.

Mezinárodní právo.

Politis Nicolas, Les nouvelles tendances du droit international. Librairie Hachette, 1927. Str. 279.

Autor vychází z názoru, že následkem převratu, který způsobila v životě národů světová válka, stal se zjevným rozpor mezi životními podmínkami států a určitými zásadami, které byly do nedávna pokládány za základní principy mezinárodního práva. Na jejich místo nastoupily resp. nastupují jiné, jež se stávají základy nového mezinárodního práva. Povinností právní vědy jest, aby vývoj tohoto nového práva sledovala, a snažila se určit, jakým směrem se děje.

V kapitole prvé načrtává autor prvotní znepokojení, jež vyvolalo toliké porušení mezinárodního práva během války. Nescházelo těch, kteří prohlašovali, že válka mu zasadila smrtelnou ránu. Že netrvalo nedá se činnost států podrobit závazným normám právním. První tento dojem na štěstí netrval dlouho. Pozorovatelům objektivnějším naopak se jeví ona zkouška ohněm, které bylo mezinárodní právo vystaveno, velmi užitečnou, neboť se tu naskytla jedinečná příležitost vyzkoušet praktickou cenu četných jeho ustanovení. Jí ukázalo se, že jsou jednak mnohé předpisy příliš zastaralé, jednak četné otázky, které mezinárodní právo dosud vůbec neupravovalo. A tak po vlně počáteční skepse následuje v brzkou důvěra v jeho budoucnost.

Politis správně vykládá tento úkaz, který je dnes objektem studia většiny internacionalistů. Neshledává v něm vlastně nic mimořádného; projevuje se zde jen ona relativnost a vývojovost, která je vlastní nejen mezinárodnímu právu, nýbrž vůbec právu. Právo, ve skutečnosti toliko obraz života, je jako život sám podroben ustavičným změnám. Přeměny dějí se pozvolna, neznatelně, a jen někdy u příležitosti vážné události možno si je uvědomit.

V mezinárodním životě nastaly během posledních dvou generací taktéž velké změny, aniž se vlastně zpozorovaly. Poněvadž se mysliło, že v hlavních rysech mezinárodní život a v důsledku toho i základy práva, mezinárodního zůstávají stále tytéž, bylo všeobecným přesvědčením, že i tyto změny se dějí stále v tomtéž neměnném rámci. Leč převrat r. 1914 zničením starých forem mezinárodního života i jeho práva, umožňuje lépe poznat pravou skutečnost. Ukázal, že ona pravidla existující již po dobu asi 50ti let, nejsou pouhým doplněním stávajícího práva, nýbrž že jsou symptomy nového právního řádu. I donucuje nás, abychom podrobili přezkoumání řadu principů, jež byly od dob Grotiových pokládány za zcela základní.

Autor sám je provádí na těch principech, které se mu zdají býti právě na rozhraní tradice minulosti a nové orientace. Tak především na pojmu *sovereignty*. Vysvětliv, jak se tento pojem, který po tři století ovládal vědeckou konstrukci mezinárodního práva, vytvářel, poukazuje na všechny nesnáze tohoto přetěžkého problému a různá řešení, jež chtěla uvést v soulad závaznost mezinárodního práva s dogmatem o svrchovanosti. Všechna tato řešení nikterak neuspokojující, měla v zápětí pochyby o udržitelnosti principu. Světová válka, kterou se teprve jasně ukázala vzájemná závislost států, a z které vzešel první pokus o organisaci mezinárodního společenství (Společnost národů), uspíšila jeho revisi, a přivedila jeho naprosté zamítnutí.

Z nadmíru důležité této přeměny, jež prodělavá mezinárodní právo, dovozuje celou řadu důsledků. Podle něho padá tím závoj, který znemožňoval rozpoznat, jak se začalo mezinárodní právo nově orientovat. Jí usnadňuje se úsilí národů o vybudování dokonalého mezinárodního řádu.

Potom rozebírá a reviduje princip rovnosti států a theorii t. zv. základních práv. Přeměny, jež nastaly na poli mezinárodního práva v tomto ohledu — dnes již dostatečně známé a uznávané — vykládá Politis vesměs jako logický důsledek odmítnutí dogmatu o suverenitě. — Z téhož důvodu dovozuje nutnost revise samotných základů mezinárodního práva. Zjev, že státy mohou být podrobeny závazným právním normám, zůstávající při tom suverenními, vysvětlovala nauka po dlouhou dobu u z n á n í m se strany států. Leč bedlivým pozorováním skutečných poměrů, dochází se k poznání, že právo je vlastně »le résultat de la solidarité créée par les besoins sociaux«. Doslovně piše

Politis takto (str. 48): »Dans tout groupement, les rapports humains créent des usages économiques et moraux qui deviennent règles de droit obligatoires aussitôt que les intéressés acquièrent le sentiment qu'ils doivent s'y conformer et que s'ils ne le font pas, il se produira dans la masse des esprits une réaction tendant à réaliser la sanction effective de ces règles.«

Takto asi analysoval sociologický proces práva poprvé Renan, již v r. 1848. Na základě jeho výsledku pak vybudoval začátkem tohoto století Duguit doktrinu právního přesvědčení. Právo je mu sociálním výtvořem; vedoucí činitelé společnosti, ve které právo vzniklo, omezují se toliko na jeho formulování v zákonech nebo v mezinárodních smlouvách. Podle této nové koncepce má mezinárodní právo jediný zdroj: právní přesvědčení národů, které dodává obligatorní povahu hospodářským i mravním pravidlům, zrodilým se z mezinárodní vzájemnosti. Od nynějška nejsou již mezinárodní obyčeje a smlouvy prameny práva, jak se dosud mysliło, nýbrž způsoby, jak je zjistiti.

Autor se domnívá, že vylíčené přeměny, jež jsou důsledkem světové války, jsou postačitelné, aby si bylo možno učinit dokonalou představu o nesmírném jejich významu. Celé mezinárodní právo změnilo vlastně svou tvářnost, hodnotu, metodu. Jeví se mu nyní podobným ostatním právním oborům. Přenecháváje však vědě, aby nastalý pokrok ověřila, a provedla i v ostatních kapitolách mezinárodního práva, spokojuje se v dalším toliko ukázkami, jak zmíněné přeměny umožňují řešení problémů, které byly ještě do r. 1914 pokládány za neřešitelné. K tomu účelu vybírá 4 otázky, které se mu zdají zasluhovat zvláštní pozornosti, poněvadž se dnes již co nejvíce přiblížily svému rozřešení. Jsou to: postavení jednotlivce v mezinárodně-právním řádu, mezinárodní trestní právo, závazné soudnictví a kodifikace mezinárodního práva.

Pokud se týče právního postavení jednotlivce, seznamuje autor čtenáře nejprve se základy, na nichž dosud spočívala technika mezinárodního práva: za subjekty mezinárodních práv a závazků považují se toliko státy; jednatelce jako takový není členem ani subjektem mezinárodního společenství. Je právě tak jako území pouze objektem mezinárodního práva. Potřebují-li poměry jednotlivců mezinárodní ochrany, může se jim jí dostati prostřednictvím státu. Tato nauka za doby Grotia neměla té přísnosti. Grotius sám prohlašoval, připomíná autor, že právo mezinárodní má upravovat nejen poměry mezi státy, nýbrž i mezi těmito a jednotlivci, a dokonce i mezi příslušníky různých států. Teprve vývoj pojmu absolutní a nekontrolované suverenity vyvolal onu doktrinu, která z mezinárodního práva vytvořila zcela zvláštní právní disciplínu. Vystoupila proti ní sice celá řada spisovatelů, leč bezúspěšně. Panující nauka důsledně setrvává na stanovisku,

že mezinárodně právní normy nemohou se přímo aplikovati na jednotlivce jako takové.

Nauka však naráží na skutečný život, a tu její odmítavé stanovisko stává se neudržitelným. Vzpomeňme jen na osoby bez státní příslušnosti (Heimatlosen, apatrides). O nich jistě nemůže dnes nikdo tvrdit, že jsou zcela bezprávné v poměrech mezinárodníců. A může-li tomu tak být v tomto zvláštním případě, proč by nemohl i v jiných případech být jednotlivec přímo subjektem. Samo pozitivní právo to připouští v celé řadě případů. Zřídilo pro jednotlivce jednak objektivní normy, jejichž účelem je ochrana neb zákaz určitých jeho jednání, jednak konstruktivní normy, kterými se mu uděluje možnost brániti oprávněně zájmy vznesením záležitosti přímo na mezinárodní instanci, aniž by se tak musilo dít prostřednictvím státu. K případné námitce, že prvě normy nevztahují se přímo na jednotlivce, odpovídá, že se zde vlastně zaměřuje jejich vnitřní cena s uvedením jich v život. Počet obojích těchto norem, neustále vzrůstá a tvoří již velmi důležitou část mezinárodního práva. I nezůstávají přirozeně nastalé přeměny v platném právu bez vlivu na nejnovější nauku. Začínají se rýsovat dva směry. První, konservativnější, snaží se ještě smířit novou orientaci se starou koncepcí. Druhému je jednotlivec vlastním účelem práva. Chce proto mezinárodní právo zdemokratisovat, tedy míti jednotlivce na prvním místě mezi jeho subjekty.

Kapitola III. jedná o mezinárodním právu trestním. Pokud bylo mezinárodní právo právem suveréních států, nemohlo míti vlastního trestního systému. Praktická potřeba neobešla se arci bez jistých sankcí. Jejich povaha ovšem odpovídala zvláštní povaze mezinárodního práva. Co do účinnosti nutno rozeznávat, zda se jednalo o stíhání činu spáchaného jednotlivcem či osobami vládnoucími. Prvě byly stíhány péčí států; mezinárodní právo je pouze definovalo (obyčejem nebo smlouvou), na státech pak bylo pojmouti je do vnitrostátních trestních zákoníků. Zařízení nebylo valně uspokojující. Hlavní závadou však tohoto systému je nestíhání deliktů osob vládnoucích.

V organisujícím se mezinárodním společenství stává se nezbytným, aby stíhání samo obstarávalo vlastními orgány. Z této myšlenky vychází řada návrhů na organisaci mezinárodního trestního soudnictví. Politis doporučuje spokojit se reformami méně rozsáhlými, zato okamžitě proveditelnými. Podle jeho mínění stíhání trestních činů jroti mezinárodnímu právu mírovému (nejtypičtější příklad námorní lupičství) je celkem dostatečně zabezpečeno vnitrostátním soudnictvím, kterémuž chce taktéž ponechat stíhání zločinů spáchaných v době války. Naproti tomu jeví se mu pravým oborem mezinárodního trestního soudnictví stíhání zločinu války (útočné) a zločinů souvislých, jako jsou jednání, jež válku vyvolávají a připravují. Tyto jsou mu největším nebezpečím pro lidskou společnost. Zkoumaje otázku zodpovědnosti za tyto zločiny, energicky odmítá učení o kolektivní zodpovědnosti, která

je čistě theoretická a určena toliko k zakrytí opravdu zodpovědné — vlády. Pro novou mezinárodní trestní jurisdikci spokojuje se Stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti, jehož organizace by se jediné k tomu účelu vhodným způsobem doplnila.

Následující kapitola týká se závazného soudnictví. Přehledným způsobem načrtává se zde vývoj rozhod. soudnictví fakultativního i obligatorního, jak se dál až do založení Společnosti národů. Kdežto veškeré usilování o arbitráž, vskutku obligatorní, bylo ještě před r. 1914 více tužbou, stává se dnes skutečností, soustavou, a přibližuje se čím více pravému soudnictví. Obojímu začíná pak nyní konkurovat nový způsob smírného vyřizování mezinárodních sporů, totiž smírné řízení (konciliace), jež je podle autora zdokonalením staré instituce sprostředkování. Tyto otázky patří k autorovým nejoblíbenějším. Kapitola je nejobsáhlejší, nepřináší však myšlenek zvláště nových. Samostatně je zpracoval v nedávné své knize »La justice internationale« (Paříž, 1924).

Poslední kapitola je věnována úvahám o zdokonalení mezinárodního práva cestou kodifikace jeho pravidel. Ač může být různě pojímána. Politis je pouze pro omezenou a postupnou kodifikaci, která by spočívala ve zjištění a v současném zdokonalování stavu mezinárodního práva. Reguluje na námítky odpůrců kodifikace a dovozuje, že by se jí vyplnily co nejrychleji mezery jeho, a přispělo se k vývoji mezinárodního soudnictví. Autor zaznamenává a oceňuje celý vývoj snah o kodifikaci, jak v literatuře tak v praxi, a to až do nejnovější doby. Existence Společnosti národů činí dnes kodifikaci nezávislou na nahodilém podmětu některého státu.

Kniha končí kratším závěrem. —

Již z tohoto náčrtku možno si učiniti úsudek, jak obsažná jest tato poměrně malá knížka. Základem jejím jsou vlastně přednášky, jež konal autor v r. 1926 na kolumbijské universitě v Novém Yorku. Tím si ledačos vysvětlíme. Politis, ač nepřináší ve své knize mnoho nového, podává nám pěkný, ucelený obraz, který mnohdy nadmíru zajímavým způsobem líčí vývojové tendence mezinárodního práva. Slož je lehký a jasný, často připomínající mluvené slovo. Literaturu uvádí toliko hromadně na konci každé kapitoly.

Práce Politisova, přesto, že autor se nikde netají svým optimismem, svědčí o střízlivosti úsudku a smyslu pro realnost života. Častými sociologickými výklady prozrazuje se realistická metoda francouzské právnické školy. Jedinou závadou knihy je však, že mimo výklady a zdůvodnění sociologická staví vedle sebe dogmatické výklady norem minulých i současných, jakož i projekty a úvahy de lege ferenda. Ale tato chyba, že lépe nerozlišil hlediska, z kterých théma posuzuje, je vyvážena jinými přednostmi spisu.

Dr. Rudolf Hynic.